

Filmanalyse in de les Nederlands

REALITEIT OF PULP FICTION?

Spreken, luisteren, schrijven en lezen. Die vier vaardigheden zijn er bij elke taalleerkracht stevig in gedruild, en ze vormen dan ook de kern van de lessen Nederlands. Volgens Tchantra Van De Walle en Lore Vanbelleghem, die vorig jaar afstudeerden als leerkracht Nederlands, ontbreekt er echter een cruciale vaardigheid in dat lijstje: kijken. Voor hun bachelorproef aan de Arteveldehogeschool in Gent gingen ze aan de slag met film, een genre dat jongeren doorgaans erg aanspreekt, maar waarvan leerkrachten meestal niet het volle potentieel benutten. Om daar iets aan te doen, ontwikkelden de twee studenten een model met verschillende kijkniveaus, om van daaruit een leerlijn op te zetten voor het secundair onderwijs.

Steven Delarue

Over de auteur

STEVEN DELARUE

is assistent Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Gent, en blogt over taal, onderwijs en taalonderwijs op www.stevendelarue.be.

ONBENUT POTENTIEEL

Leerkrachten gebruiken nu al erg frequent filmfragmenten in de klas: om de leerlingen te motiveren voor een nieuw lesthema bijvoorbeeld, of bij wijze van illustratie bij wat anders een duf stuk theorie dreigt te blijven. Dat het gebruik van film in die situaties werkt, daar twijfelen we niet aan, maar wie film louter inzet als een leuke manier om een lessenreeks te beginnen of af te sluiten, laat veel kansen liggen. Filmfragmenten kun je immers, zowel in de lessen Nederlands als in andere vakken, ook veel diepgaander analyseren: welk verhaal wordt er verteld? Hoe is dat verhaal opgebouwd, en met welke personages? Wat voor personages zijn dat? Naast die narratieve aspecten, die uiteraard goed aansluiten bij de bespreking van literatuur, kan er ook aandacht worden besteed aan cinematografische aspecten zoals kadring, perspectieven, close-ups, of het gebruik van licht en geluid.

Filmfragmenten bekijken in de les biedt dus veel leeransen, maar waarom komen leesstrategieën wel aan bod in de les Nederlands, maar kijkstrategieën

niet? Van De Walle en Vanbelleghem waren niet de eersten die zich die vraag stelden: in 2012 verscheen de conceptnota *Mediawijsheid*, van de hand van Pascal Smet en Ingrid Lieten, de toenmalige ministers van Onderwijs en Media. Zij stelden onder andere vast dat jongeren veel vaker voor de buis (of liever: de laptop, smartphone of tablet) hangen dan dat ze boeken lezen, maar dat ze niet altijd weten hoe ze al die beelden moeten interpreteren.

Dat bewegende beelden centraal staan in de leefwereld van jongeren, heeft ook implicaties voor de manier waarop jongeren leren en lezen. Vooral dat laatste kan een doorn in het oog zijn van veel leerkrachten Nederlands, die vinden dat jongeren te weinig lezen, en er in hun lessen alles aan doen om hun leerlingen toch maar naar de bibliotheek te krijgen. Is het dan wel opportuun om aandacht te besteden aan film en filmanalyse in de lessen Nederlands, in plaats van aan literatuur? Het is echter niet *of-of*, maar *en-en*: dat er ruimte wordt gemaakt voor kijkvaardigheid, hoeft niet te betekenen dat literatuur een kleinere rol krijgt

toebedeeld. Het leesplezier van jongeren aanscherpen blijft een cruciaal doel van de lessen Nederlands, zo benadrukken de twee studenten nog.

KIJKNIVEAUS

Misschien ben je als leerkracht nu al overtuigd, en wil je met films aan de slag in de klas. Alleen: hoe maak je een weloverwogen keuze uit het enorme filmaanbod? Welke criteria hanteer je daarvoor, en hoe kan je er zeker van zijn dat de film aangepast is aan het niveau van je leerlingen? Daarvoor hebben Tchantra Van De Walle en Lore Vanbelleghem kijkniveaus ontwikkeld, die gebaseerd zijn op de leesniveaus van "Lezen voor de lijst", een Nederlandse site met boekentips voor 12- tot 19-jarige jongeren. Beginnende kijkers zitten in het *instapniveau* (0): ze willen zich vooral ontspannen, en houden van humor, actie en stunts. Van daaruit gaat het naar *belevend kijken* (1), waarbij jongeren het leuk vinden om een film te kijken waarmee ze zich kunnen identificeren, maar nog niet echt gemotiveerd zijn om

andere thema's of genres te ontdekken. Dat niveau zou zeker bereikt moeten zijn tegen het einde van de eerste graad, om van daaruit verder te kunnen evolueren naar *verkennd of ontdekkend kijken* (2) en *reflecterend kijken* (3). De echte film liefhebbers komen uiteindelijk op niveau 4 terecht, dat van het *analyserend of verdiepend kijken*. Meer informatie over die verschillende kijkniveaus vind je in het kaderstuk verderop.

Om zicht te krijgen op het kijkniveau van je leerlingen, kan je hun vragen om een kijkautobiografie in te vullen. Zo'n kijkautobiografie is een lijstje met vragen, waarin je peilt naar hun eerdere ervaringen met film: waar keken ze naar als kind of als jongere? Van welke films houden ze? Hoe kiezen ze een film, en welke aspecten vinden ze daarbij belangrijk? Je kan ook een lijst(je) met films opgeven en vragen welke ze wel of niet gezien hebben, en wat ze ervan vonden, of vragen naar hun kennis van een aantal filmetechnische elementen. Op die manier kan ook de voorkennis op het gebied van filmanalyse worden getest.

HOE PAK JE HET AAN?

Aan de bachelorproef van Van De Walle en Vanbelleghem was ook een praktijkcomponent verbonden, en daarvoor gaven de twee studentes een paar lessen filmanalyse aan een vierdejaarsklas Creatie en mode (TSO) in Gent. De leerlingen moeten op het einde van de tweede graad kijkniveau 2 (verkennd kijken) bereiken, dus de lessen waren ook daarop afgestemd: leerlingen leren

zich via film inleven in de gevoelens en gedachten van anderen, en verwerven de nodige filmetechnische woordenschat om daarbij hun mening makkelijker te kunnen verwoorden. Zo krijgen leerlingen uit de tweede graad meer inzicht in de kadering (van *close-ups* tot *extreme long shots*), het perspectief (van *point of view* over *vogel- en kikvorsperspectief* tot de Dutch tilt, een 'scheve' camerahoek die verwarring en desoriëntatie weergeeft), en het geluid (de muziek, voice-over en geluidseffecten).

In de proeflessen filmeducatie maakten de leerlingen kennis met die begrippen, aan de hand van fragmenten uit verschillende films. Zo reflecteerden ze over de betekenis van verschillende types kadering in bestaande films en moesten ze zelf, met behulp van een smartphone of iPad, een stukje film inblikken met extra aandacht voor kadering en opnameperspectieven. Daarnaast ondervonden ze aan den lijve hoe geluid en muziek de sfeer van een film drastisch kunnen beïnvloeden. Op het einde van de tweede les kregen de leerlingen dan de kans om alle opgedane kennis te testen: de leerlingen vergeleken aan de hand van fragmenten twee films met als thema "onbereikbare en onmogelijke liefde". Die twee films zijn te situeren op erg verschillende kijkniveaus: "Twilight" (2008) is een film op instapniveau, entertainend zonder al te hoge eisen te stellen aan het doelpubliek, terwijl "Her" (2013) een veel complexere film is, op een hoog kijkniveau. De leerlingen bleken echter prima in staat om de films technisch met elkaar te vergelijken, en aan te tonen welke verschillen in subtiliteit daarbij onmiskenbaar aanwezig zijn.

GEWOON UITPROBEREN

Of de leerplannen Nederlands binnen afzienbare tijd ook kijkvaardigheid zullen opnemen, valt nog af te wachten, maar dat hoeft je als leerkracht zeker niet tegen te houden om nu al eens een en ander uit te proberen. Probeer inzicht te krijgen in de kijkniveaus van je leerlingen via een kijkautobiografie, kies aan de hand daarvan een aantal geschikte films (in het kaderstuk vind je alvast wat inspiratie), en analyseer ze samen met je leerlingen. Bespreek samen met je collega's uit de verschillende graden wat je wanneer aanpakt, en probeer zo tot een verticale leerlijn te komen. Zo studeren er binnenkort misschien alleen nog maar rasechte cinefielen af!

Over de bachelorproef

Tchantra Van De Walle en Lore Vanbelleghem schreven hun bachelorproef *Filmanalyse in het secundair onderwijs: realiteit of Pulp Fiction? Een onderzoek naar en de implementatie van film en kijkniveaus in de klaspraktijk* onder begeleiding van Tamara Bollaert, Sebastiaan Leenaert en An Van Uytvanck. In 2015 studeerden ze allebei af als Bachelor in het Onderwijs aan de Arteveldehogeschool in Gent.

“WIE FILM LOUWER INZET ALS EEN LEUKE MANIER OM EEN LESSENREEKS TE BEGINNEN OF AF TE SLUITEN, LAAT VEEL KANSEN LIGGEN.”

De vier kijkniveaus

NIVEAU 0: HET INSTAPNIVEAU

WIE? Beginnende kijkers die zich vooral willen ontspannen, zonder aan het denken te worden gezet. Ze houden vooral van humor, actie en stunts, maar kunnen soms moeilijk geconcentreerd blijven. Veel leerlingen blijven in dat “genietend kijken” steken, omdat hun omgeving nooit iets uitdagenders aanraadt.

VOORBEELDEN? *“Disaster Movie”* (2008), *“Step Up”* (2006), *“F.C. De Kampioenen: Kampioen zijn blijft plezant!”* (2013)

NIVEAU 1: BELEVEND KIJKEN

WIE? Jongeren die graag een film kijken, maar vooral (of enkel) als die over een thema gaat waarmee ze zich kunnen identificeren. Echt gemotiveerd om andere thema's of genres te ontdekken zijn jongeren op niveau 1 nog niet. De verhaallijnen van films op dit kijkniveau zijn nog steeds beperkt en vertrouwd.

WANNEER? Dit niveau zouden leerlingen moeten kunnen bereiken op het einde van de eerste graad.

VOORBEELDEN? *“Green Lantern”* (2011), *“21 Jump Street”* (2012), *“Easy A”* (2010)

NIVEAU 2: VERKENNEND/ONTDEKKEND KIJKEN

WIE? Jongeren die films kijken als een manier om met hun gevoelens om te gaan, en zich makkelijk kunnen inleven in de gevoelens en gedachten van anderen. Op die manier kunnen ze hun eigen leefwereld verbreden. De leerkracht kan via verschillende filmfragmenten bepaalde vormtechnische elementen laten zien, om aan te tonen hoe de filmmaker de perceptie en interpretatie van beelden kan bijsturen. De leerlingen kunnen hun mening formuleren, aan de hand van de nieuw verworven (technische) woordenschat.

WANNEER? Dit niveau zouden leerlingen moeten bereiken op het einde van de tweede graad.

VOORBEELDEN? *“The Perks of being a Wallflower”* (2012), *“The Fault in Our Stars”* (2014), *“Django Unchained”* (2012)

NIVEAU 3: REFLECTEREND KIJKEN

WIE? Leerlingen die dankzij films hun kennis over de wereld en het leven willen uitbreiden. Uitdagende films met minder evidente thema's zorgen voor voldoende gesprekstof: ze kunnen dan actief nadenken over de narratieve en cinematografische elementen

in de film, en waarom de filmmakers bepaalde keuzes hebben gemaakt. Vanaf dit niveau kunnen leerlingen ook worden uitgedaagd om oudere films te ontdekken, of films in een andere taal dan het Engels of het Nederlands.

WANNEER? Dit niveau zouden leerlingen moeten bereiken op het einde van de derde graad.

VOORBEELDEN? *“The Shawshank Redemption”* (1994), *“Nightcrawler”* (2014), *“Intouchables”* (2011)

NIVEAU 4: ANALYSEREND/VERDIEPEND KIJKEN

WIE? Voor de echte filmliefhebbers. De jongeren denken bij het kijken voortdurend na over de dieperliggende betekenissen (de “subtekst”) van de film, en kunnen een grondige cinematografische kennis inzetten om de film te analyseren en erover te reflecteren.

WANNEER? Dit niveau hoeft niet bereikt te worden op het einde van de secundaire opleiding, maar kan nagestreefd worden voor leerlingen die snelle vooruitgang boeken.

VOORBEELDEN? *“White Bird in a Blizzard”* (2014), *“Life of Pi”* (2012), *“Amores Perros”* (2000)